

JAN DĄBROWSKI

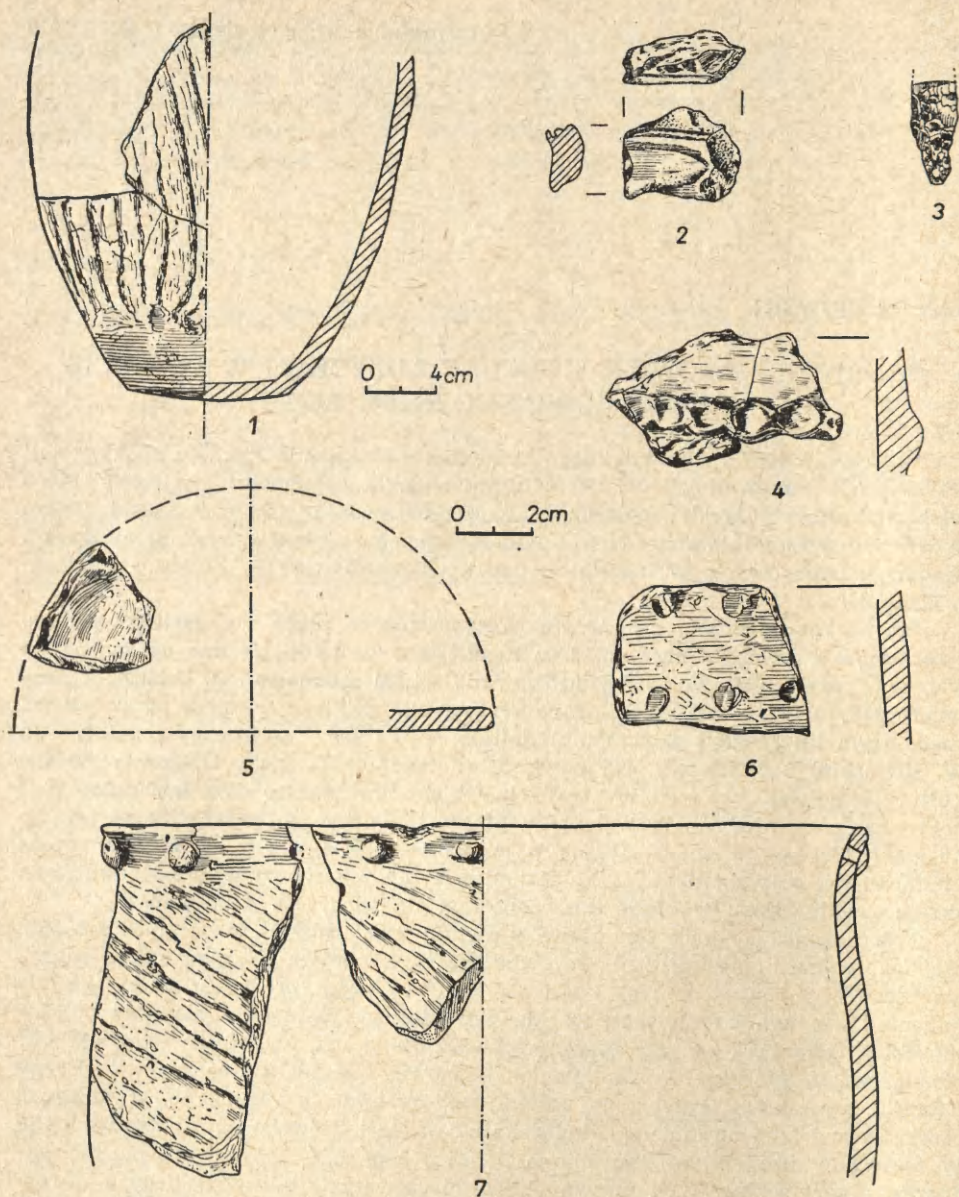
BADANIA STANOWISK KULTURY ŁUŻYCKIEJ W POWIECIE CHEŁM LUBELSKI W 1967 ROKU

W sierpniu 1967 autor niniejszego komunikatu z ramienia Zakładu Epoki Metali IHKM PAN przeprowadził dziesięciodniowe badania wiarowe na trzech stanowiskach kultury łużyckiej, położonych na terenie powiatu Chełm Lubelski. Celem badań było zweryfikowanie obiektu nadającego się do planowanych przez Zakład prac wykopaliskowych. W badaniach dorywczo uczestniczył P. Zaręba z Muzeum w Chełmie.

Pierwszym obiektem, na którym przeprowadzono prace wykopaliskowe, było cmentarzysko, położone na stan. 2 w Siedliszczu. Znajduje się ono na zachód od wsi, przy gościńcu do Woli Korybutowej, nie opodal zabudowań B. Usidusa. Cmentarzysko sytuowane jest na północnym stoku niewielkiego wzgórza piaszczystego, spadającym ku niegdyś zabagnionej dolinie. Teren jest uprawiany i należy do W. Kicińskiej z Siedliszcza. Na powierzchni rzadko występują fragmenty naczyń kultury łużyckiej oraz średniowiecznych. Obiekt ten odkryto dwa lata przed rozpoczęciem prac, kiedy to przy kopaniu piasku dla celów gospodarczych natrafiono na głębokości 60—70 cm na ciemne wypełnisko jamy, a w nim na fragmenty popielnicy¹. Dół po wybranym piasku jest niewielki i, jak się wydaje, usytuowany na skraju cmentarzyska. Być może zniszczono tam nie jeden, lecz kilka grobów.

Przeprowadzone prace sondażowe ujawniły trzy groby jamowe kultury łużyckiej (oznaczone numerami 2—4), występujące obok miejsca przypadkowego odkrycia pierwszego grobu, na głębokości 35—45 cm. Oprócz próchnicy ornej zalegała nad nimi warstwa jasnego piasku z niewielką ilością fragmentów ceramiki kultury łużyckiej. Głębokość jam grobowych wynosiła 30—60 cm, wypełnione zaś były one ciemnoszarym piaskiem. Inwentarz ich stanowiły fragmenty ceramiki i drobne okrzeski krzemienne. Przepalone kości uległy przeważnie rozłożeniu. W grobie 2 stwierdzono fragment glinianego kółeczka od wózka kultowego (?), o średnicy 3 cm. W materiale zabytkowym wyróżniono ponadto fragmenty zdobionego placka, pucharka ulwówieckiego (?) i naczyń o profilu esowatym (także zdobionych otworami pod krawędzią lub ornamentem palcowym). Na wzmiankę zasługuje znaleziony w warstwie próchnicy ornej, na głębokości 20 cm, drobny fragment trwałej formy odlewniczej (ryc. 1: 2) o wymiarach 32×23×14 mm. Wykonana z wapienia forma służyła do produkcji noża lub sierpa oraz szpili nieznanego typu. Przeprowadzona przez Centralne Laboratorium IHKM PAN analiza wykazała, że zabytek

¹ Znalezisko to przekazał J. Krzysztofiak mgrowi F. Baranowi do zbiorów Izby Pamiętek w Szkole Podstawowej i Licealnej w Siedliszczu.

Ryc. 1. 1 — Pokrówka-Kolonia, fragment popielnicy; 2 — Siedliszcze, stan. 2, fragment formy odlewniczej; 3—7 — Chełm, stan. 4 (przedmieście Żółtańce), grocik krzemienisty i ceramika z jamy 1

ten zapewne nie był użytkowany; istnieje jednak możliwość mechanicznego usunięcia śladów nalotu przy czyszczeniu formy w terenie. Wśród materiału ze zniszczonego grobu (grobów?) uwagę zwraca kilka przepalonych fragmentów baniastego naczynia o cylindrycznej szyjce i średnicy otworu ok. 18 cm. Występowanie przepalanej ceramiki na cmentarzyskach kultury łużyckiej jest zjawiskiem notowanym rzadko, podobnie jak i występowanie tam form odlewniczych². Całość materiałów pozwala datować omawiane cmentarzysko na czasy od początku IV po V okres epoki brązu.

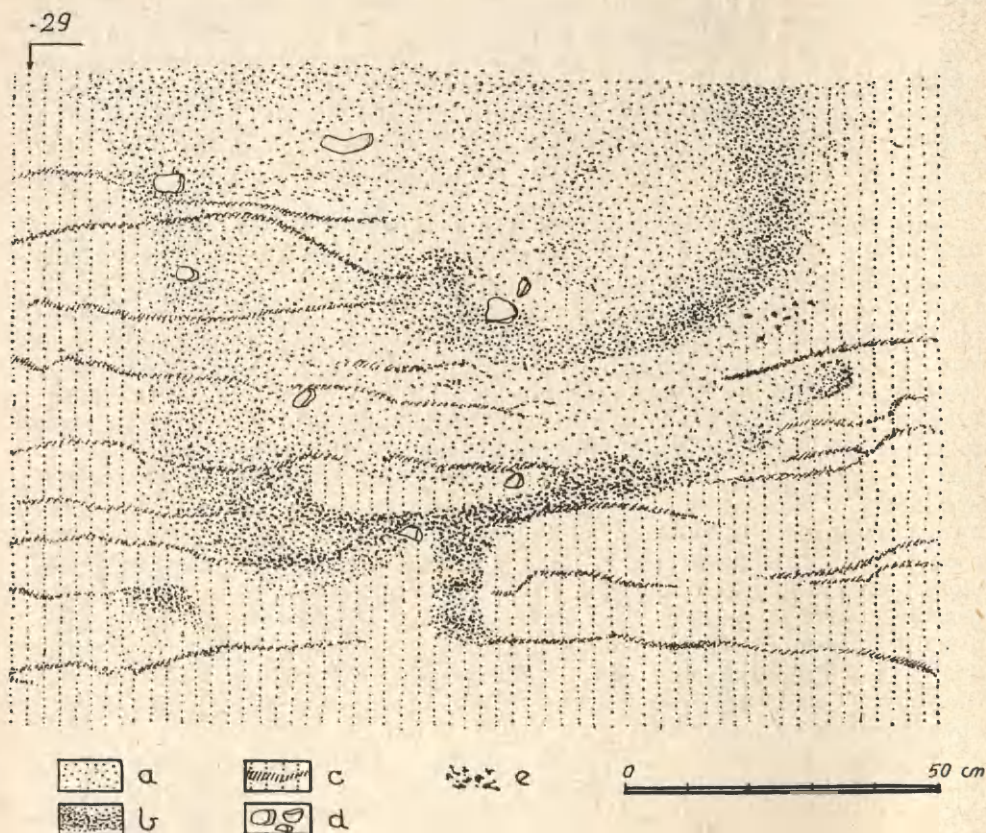
Następnie przeprowadzono krótkie prace sondażowe na cmentarzysku oznaczonym jako stanowisko 1 w Pokrówce-Kolonii³. Znajduje się ono na zachodnim stoku wzgórza, opadającym ku dolinie Uherki, na obszarze ogrodów L. Prosta i J. Bieńkowskiego, przy szosie Chełm—Krasnystaw. Na terenie tym niejednokrotnie wykopywano naczynia kultury łużyckiej, z których część przekazano do Muzeum w Chełmie. Odkopano tam także dwie czaszki ludzkie. Nieliczne fragmenty ceramiki łużyckiej i przepalane kości ludzkie zalegają na obszarze około 150×200 m. Przeprowadzony wkop sondażowy ujawnił przekopanie gleby do głębokości około 50 cm, a miejscami głębiej. W przemieszanej ziemi stwierdzono fragmenty naczyń kultury łużyckiej, krzemienie i przepalane kości, fragmenty naczyń średniowiecznych i nowożytnych. W materiale łużyckim na uwagę zasługują dwa fragmenty naczyń zdobionych skośnymi żłobkami, fragment chropowatego naczynia o esowatym profilu, zdobionego otworkami pod krawędzią, fragment naczynia zdobionego ornamentem paznokciowym i inny — z ornamentem rytym. Od L. Prosta uzyskano fragmenty popielnicy z grobu zniszczonego wiosną 1967. Było to naczynie o powierzchni przecieranej pionowo, nad dnem wygładzanej (ryc. 1: 1), średnicy dna 8,5 cm, a największej 21 cm. Całość znanego materiału pozwala datować cmentarzysko na IV i V okres epoki brązu. Sam obiekt uznać należy za prawie całkowicie zniszczony.

Po drugiej stronie Uherki, około pół kilometra od powyżej opisanego stanowiska znajduje się osada kultury łużyckiej w Chełmie na stan. 4 (przedmieście Żółtańce), zlokalizowana kilka lat temu przez pracowników Muzeum w Chełmie. Położona jest na południowym zboczu wzgórza, na terenie łąki S. Siennickiego, na której znajduje się niewielka piasznica, a reszta obszaru jest uprawiana. Na powierzchni z rzadka występuje ceramika łużycka i średniowieczna, polepa oraz krzemienie. Stwierdzono, że bezpośrednio pod 25-centymetrowej miąższości warstwą próchnicy ornej zalega jasny piasek calca, w który wkopane są dwie jamy, a na stropie calca rysują się niewielkie, kilkucentymetrowej miąższości plamy szarego piasku, będące resztkami zniszczonej warstwy kulturowej.

Jama 1, w przybliżeniu okrągła, w przekroju cylindryczna (ryc. 2), o zarysie niekształconym różnymi przesiąkami, sięgała ok. 120 cm głębokości i wypełniona była szarym piaskiem z wyraźnymi wkładkami piasku jasnego, przy ściankach zaś ciemnoszarego. Inwentarz jej był stosunkowo bogaty. Stwierdzono tam fragment słabo wygładzonego placka, średnicy 13 cm (ryc. 1: 5), fragmenty przecieranego naczynia o esowatym profilu, zdobionego pod krawędzią rzędem otworków zalepianych guzkami (ryc. 1: 7), na których występują niewyraźne ślady być może linii papilarnych, fragment analogicznie zdobionego mniejszego naczynia, frag-

² Por. T. Malinowski, Obrządek pogrzebowy ludności kultury łużyckiej w Polsce, „Przegląd Archeologiczny”, t. 14: 1962, s. 58 i n.

³ W literaturze cytowane jako Pokrówka. Por. S. Nosek, *Materiały do badań nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną międzyrzeczca Wisły i Bugu*, „Annales UMCS”, Sectio F, vol. VI: 1951, s. 109 i n.; S. Skibiński, *Zabytki archeologiczne powiatu chełmskiego*, [w:] *Ziemia Chełmska*, Lublin 1961, s. 199.

Ryc. 2. Chełm, stan. 4 (przedmieście Żółtańce). Przekrój jamy 1:

a — szary piasek; b — ciemnoszary piasek; c — jasny piasek calca z wkładkami orsztynu;
d — ceramika; e — węgle drzewne

menty naczynia zdobionego plastycznym wałkiem z odciskami palców (ryc. 1: 4), fragmenty trzech naczyń zdobionych ornamentem palcowym (ryc. 1: 6), fragment chropowatego naczynia o profilu esowatym, fragmenty dwóch czernionych mis i liczne fragmenty brzuśców naczyń, przeważnie chropowatych. Ponadto znaleziono tu część grocika z wydzielonym trzonkiem (ryc. 1: 3), o całej powierzchni obrabianej, wykonanego z miejscowego krzemienia kredowego⁴, a także nieliczne kości i około 250 bryłek polepy, w tym kilkanaście z niewyraźnymi odciskami prętów szerokości 2—4 cm.

Znacznie mniejsza była jama 2, o niewyraźnym owalnym zarysie i średnicach 140×70 cm, a głębokości 35 cm, dnie płaskim. Stwierdzono w niej również wypełnisko z szarego piasku z ciemniejszymi wkładkami. W skład jej inwentarza wchodzi fragmenty miski o zachylonej krawędzi i średnicy otworu 22 cm (inne fragmenty tejszej miski wystąpiły w próchnicy ornej), a także fragmenty trzech chropowatych naczyń z otworkami pod krawędzią, fragmenty analogicznie zdobionego

⁴ Za określenie surowca dziękuję p. prof. S. Krukowskiemu.

placka oraz fragment naczynia zdobionego ornamentem palcowym. Oprócz fragmentów brzuśców naczyń (przeważnie chropowaconych) w jamie wystąpiły 3 bryłki polepy i 4 okrzeski krzemienne.

Z warstwy próchnicy ornej pochodzi materiał w zasadzie identyczny. Wspomnieć należy o fragmentach czernionych mis i kubków, naczyniach zdobionych ornamentem otworków lub palcowym, bryłkach polepy i krzemieniach. Całość materiałów z tej osady wydaje się przypadać na koniec epoki brązu.

Na zakończenie wspomnieć należy o przeprowadzeniu przez autora lustracji kilku dalszych stanowisk, a to grodziska wczesnośredniowiecznego z silnymi śladami osadnictwa średniowiecznego, „Zamczysko” na stan. 1 w Siedliszczu⁵ oraz stan. 3 w tejże miejscowości, gdzie stwierdzono ceramikę kultury łużyckiej i średniowieczną oraz bryłki polepy. Ten ostatni obiekt położony jest na zachód od badanego cmentarzyska, na terenie parafialnym, tuż obok cmentarza. Na koniec przeprowadzono lustrację dwóch stanowisk w Majdanie Zahorodyńskim⁶. Stan. 1 położone jest ok. 150 m na zachód od „Zamczyska” na polu S. Stoińskiego. Występuje tu licznie ceramika średniowieczna oraz cegła „palcówka”, ponadto zniszczono tu niedawno konstrukcje drewniane (most?). Właściciel wykopał na polu trzy siekiery krzemienne i takąż sierp oraz kuliste naczynia zdobione ornamentem sznurowym (?). Zabytki krzemienne znajdują się we wspomnianej Izbie Pamiątek w Siedliszczu. Stan. 2, zwane „Zajamie”, znajduje się na gruntach S. Dziewulskiego, tuż przy jego zabudowaniach, na piaszczystym zboczu wzgórza. Odkryto tam na powierzchni nieznaczną ilość ceramiki kultury łużyckiej oraz okrzesek krzemienno, a także ułamki cegły „palcówki”. Tak więc badania 1967 r. pozwoliły na zwiększenie ilości stanowisk kultury łużyckiej, znanych z tego słabo zbadanego terenu.

*Zakład Epoki Metali IHKM PAN
w Warszawie*

JAN DĄBROWSKI

INVESTIGATIONS OF LUSATIAN SITES IN DISTRICT OF CHEŁM LUBELSKI

In August 1967 test excavations were carried out on three sites of the Lusatian culture. The cemetery on site 2 at Siedliszcze has revealed 3 pit burials dating from Bronze Age IV—V. A small fragment of a casting mould found in arable humus merits special attention. The cemetery at Pokrówka-Kolonia, site 1, which was mentioned in archaeological literature, is now completely destroyed. Two pits with materials from the end of the Bronze Age were explored on a neighbouring settlement at Chełm, site 4. In addition to these studies, surface examinations were carried out on several sites from various periods.

⁵ Nosek, *op. cit.*, s. 350.

⁶ Stanowiska te zidentyfikowano dzięki danym z rękopisu miejscowej kroniki, prowadzonej przez mgr. F. Barana. Tamże zapisano szereg legend związanych z „Zamczyskiem” w Siedliszczu. Za udostępnienie tego rękopisu dziękuję niniejszym mgr. Baranowi.

